

Dan Ariely en Jeff Kreisler

GELD EN GEDRAG

**Hoe je de psychologie van
geld in je voordeel kan gebruiken**

Vertaald uit het Engels door Jonas de Vries

MAVEN
PUBLISHING

Inhoud

Inleiding 7

Deel I Wat is geld?

- 1 Reken er maar niet op 15
- 2 Kansen, kansen, kansen 21
- 3 Een waardepropositie 31

Deel II Hoe we waarde inschatten op manieren die niets te maken hebben met de werkelijkheid

- 4 We vergeten dat alles relatief is 39
- 5 We categoriseren 61
- 6 We vermijden pijn 83
- 7 We vertrouwen onszelf 117
- 8 We overwaarderen wat we hebben 137

- 9 We tobben over eerlijkheid en inspanning 161
- 10 We geloven in de magie van taal en rituelen 183
- 11 We hechten te veel waarde aan verwachtingen 205
- 12 We verliezen de controle 223
- 13 We vinden geld te belangrijk 239

Deel III Wat nou weer? Leren van denkfouten

- 14 Een goede dienaar, maar een slechte meester 257
- 15 Gratis advies 271
- 16 Houd je in 273
- 17 Wij tegen zij 285
- 18 Eerst denken, dan doen 303

Woord van dank 311

Noten 313

Over de auteurs 328

Inleiding

8 In 1975 presenteerde Bob Eubanks een al snel van de buis gehaalde spelshow getiteld *The Diamond Head Game*. Het programma werd opgenomen op Hawaii en kende een unieke bonusronde genaamd 'De geldvulkaan'. Deelnemers werden in een glazen kist opgesloten die al snel veranderde in een woeste windtunnel met rondvliegende bankbiljetten. Het geld vloog, fladderde en flapte in de rondte terwijl de deelnemers zo veel mogelijk te pakken probeerden te krijgen voordat de tijd verstreken was. Ze werden bijkans gek en zwaaiden, grabbelden, draaiden en tastten als bezetenen. Het was een genot om te zien: vijftien seconden lang was het overduidelijk dat er niets belangrijker was in de wereld dan geld.

Tot op zekere hoogte staan we allemaal op zo'n geldvulkaan. We spelen het spel op een minder koortsachtige, minder opvallende manier, maar spelen doen we, en we worden gespeeld, en dat al jarenlang, en op verschillende manieren. De meesten van ons denken veel aan geld: hoeveel we bezitten, hoeveel we willen hebben, hoe we er meer van kunnen krijgen, hoe we het kunnen houden, en hoeveel onze burens, vrienden en collega's verdienen, uitgeven en sparen. Luxe-

artikelen, rekeningen, mogelijkheden, vrijheid, stress – geld speelt in alle facetten van het moderne leven een rol, van huishoudboekjes tot de landelijke politiek, van boodschappenlijstjes tot spaarrekeningen.

Elke dag krijgen we meer redenen om eraan te denken. De financiële wereld ontwikkelt zich steeds sterker; onze hypotheeken, leningen en verzekeringen worden steeds ingewikkelder; we kunnen langer van ons pensioen genieten; en er komen steeds meer nieuwe technologieën, ingewikkeldere keuzemogelijkheden en grotere uitdagingen op het financiële vlak.

Veel denken aan geld is prima als we door al die aandacht ook betere beslissingen zouden nemen. Maar dat is niet zo. De kille waarheid is dat slechte financiële beslissingen echt iets menselijks lijken te zijn. We zijn uiterst bedreven in het in de soep laten lopen van onze persoonlijke financiën. Gefeliciteerd, mens, u bent ergens goed in.

Neem nou de volgende vraagstukken:

- Maakt het uit of we creditcards of cash gebruiken? We geven in beide gevallen toch hetzelfde uit? Maar uit onderzoek blijkt dat we bereid zijn om méér uit te geven als we met creditcard betalen. We kopen dan duurdere spullen en geven meer fooi. De kans is bovendien groot dat we onderschatten hoeveel we precies uitgeven, of dat zelfs helemaal negeren.
- Wat is beter: een slotenmaker die het slot in een deur in twee minuten open krijgt en daarvoor € 100 vraagt of een slotenmaker die er een uur over doet en hetzelfde bedrag in rekening brengt? De meeste mensen zouden het laatste kiezen, omdat die slotenmaker meer inspanning heeft verricht. Maar wat als de slotenmaker die er een uur over deed een tijdje aan het prutsen was en verschillende gereedschappen brak voordat het uiteindelijk lukte? En € 120 vroeg? Gek genoeg vinden de meeste mensen dan nog steeds dat die slotenmaker meer waar voor zijn geld biedt,

ook al was hij alleen maar bezig met het aantonen van zijn eigen incompetentie.

- Sparen we genoeg voor ons pensioen? Weten we ongeveer wanneer we gaan stoppen met werken, hoeveel we tegen die tijd hebben gespaard, hoe sterk onze beleggingen zijn gegroeid en hoeveel geld we nog nodig hebben om onze laatste jaren te kunnen uitzingen? Nee? We vinden onze pensioensregeling zo eng dat we met z'n allen minder dan 10 procent sparen van wat we nodig hebben. We zijn bang dat we te weinig opzijzetten en denken dat we tot onze dood moeten doorwerken. Nou ja, dat is één manier om je pensioen te regelen: door helemaal niet met pensioen te gaan.
- Besteden we onze tijd wel verstandig? Of zijn we vooral bezig met rondjes rijden, zoekend naar een benzinstation waar we een paar cent per liter kunnen besparen, in plaats van op zoek te gaan naar een goedkopere hypotheek?

10

Nadenken over geld verbetert onze financiële besluitvorming, maar soms verandert alleen al het denken aan geld ons op fundamentele, verontrustende wijze.¹ Geld is in de Verenigde Staten de voornaamste oorzaak van scheidingen² en de grootste oorzaak van stress.³ Mensen worden aantoonbaar slechter in probleemoplossing als ze geldzorgen hebben.⁴ Uit een reeks van studies blijkt dat rijken, en met name rijken die herinnerd worden aan het feit dat ze rijk zijn, minder ethisch handelen dan gemiddeld,⁵ terwijl uit ander onderzoek blijkt dat alleen al het zien van plaatjes van geld ertoe leidt dat mensen eerder stelen van de baas, eerder een onbetrouwbare nieuwe medewerker aannemen of eerder liegen om meer geld te krijgen.⁶ Aan geld denken brengt ons het hoofd op hol – letterlijk.

Gezien het belang van geld voor ons eigen leven, de economie en de maatschappij, en gezien de uitdagingen waarmee we te maken krijgen als we op rationele wijze over geld moeten nadenken: wat kunnen we dan doen om ons hoofd erbij te houden? Het gebruikelij-

ke antwoord op deze vraag luidt doorgaans ‘financiële voorlichting’ (of, de moeilijkere term, ‘financiële geletterdheid’). Jammer genoeg worden zulke lessen, zoals informatie verzamelen over het kopen van een auto of het afsluiten van een hypotheek, weer snel vergeten, en hebben ze amper invloed op ons handelen.

Dit boek zal je dus niet ‘financieel geletterd’ maken of vertellen wat je moet doen elke keer dat je je portemonnee trekt. In plaats daarvan onderzoeken we enkele van de veelvoorkomende fouten die we maken op het gebied van geld, en, belangrijker nog, waarom we die fouten maken. Als we dan een volgende keer weer iets moeten aanschaffen, zijn we beter in staat om de relevante invloeden in te schatten en – hopelijk – een betere beslissing te nemen. Of in ieder geval een beter geïnformeerde.

We zullen een aantal mensen introduceren en hun geldverhalen met je delen. We zullen beschrijven wat zij in bepaalde situaties hebben gedaan. Daarna leggen we uit wat de wetenschap ons leert over die ervaringen. Sommige verhalen zijn waargebeurd, andere zijn, zoals ze soms bij films vermelden, ‘gebaseerd op een waargebeurd verhaal’. Sommige van deze mensen waren redelijk, andere roekeloos. Ze zullen soms overkomen als stereotiep, aangezien we bepaalde gedragingen zullen uitvergroten. We hopen echter dat je bij allen de menselijkheid zult herkennen, de fouten, en de lessen die we zelf kunnen trekken.

Dit boek maakt duidelijk hoe we over geld denken en de fouten die we daarbij maken. Het gaat over de kloof tussen ons begrip van hoe geld werkt en hoe we het gebruiken, en de manier waarop we het eigenlijk zouden moeten zien en gebruiken. Het gaat over de uitdagingen waarmee we geconfronteerd worden als we aan geld denken, en de fouten die we maken als we het uitgeven.

Zul je na het lezen van dit boek verstandiger met geld kunnen omgaan? Zeker weten. Misschien. Een klein beetje. Hopelijk.

Op zijn minst vermoeden we dat je je financiële zaakjes beter zult kunnen regelen als je meer begrijpt van de ingewikkelde krachten achter de geldkeuzes die ons leven zo in beslag nemen. Boven-

dien denken we dat je ook betere niet-financiële beslissingen zult nemen als je meer inzicht hebt in de manier waarop geld ons denken beïnvloedt. Waarom? Omdat onze financiële beslissingen over meer gaan dan alleen geld. Dezelfde krachten die onze realiteit op het financiële vlak bepalen, hebben ook invloed op de waarde die we toekennen aan andere belangrijke aspecten van ons leven: hoe we onze vrije tijd besteden, onze loopbanen plannen, vriendschappen sluiten, relaties aangaan, geluk zoeken en, uiteindelijk, de wereld om ons heen begrijpen.

Eenvoudig gezegd: dit boek zal alles beter maken. En is dat de aanschafprijs niet waard?

Over de auteurs

Dan Ariely is James B. Duke Professor of Psychology and Behavioral Economics aan Duke University. Hij is oprichter van het Center for Advanced Hindsight, waar hij zijn tijd vooral besteedt aan het proberen te doorgronden van de vele fouten die we maken als het aankomt op geld, tijd en gezondheid. En, belangrijker nog, wat we kunnen doen om beslissingen te nemen die beter afgestemd zijn op onze belangen op de lange termijn. Dan is ook (mede)verantwoordelijk voor de documentaire *(Dis)Honesty: The Truth About Lies* en is drievoudig *New York Times*-bestsellerauteur. Hij is de schrijver van *Predictably Irrational*, *The Upside of Irrationality*, *The (Honest) Truth About Dishonesty*, *Irrationally Yours* en *Payoff*. Hij woont in Durham, North Carolina, met zijn vrouw Sumi en hun twee schattige kinderen Amit en Neta.

328

Jeff Kreisler is een gewone, dertien-in-een-dozijn, aan Princeton afgestudeerde advocaat en inmiddels bekroond comedian, auteur, spreker, tv-gast, columnist en voorvechter van de gedragswetenschappen. Hij gebruikt humor om de wereld te begrijpen, te verklaren en te veranderen.

Als winnaar van de Bill Hicks Spirit Award voor comedy die tot nadenken stemt, schrijft Bill voor de tv, politici en CEO's; verschijnt hij regelmatig op CNN, Fox-News, MSNBC en Sirius/XM; presenteert hij podcasts (waaronder *Dollars & Nonsense*); en reist hij de wereld over. Hij heeft zich toegelegd op geld, politiek en andere menselijke struikelblokken.

De *New York Times* noemt hem 'verrukkelijk', Rachel Maddow (MSNBC) zei: 'Je lacht je een breuk en houdt tegelijkertijd geld over,' en zijn kinderen vinden hem 'chill'. Jeffs eerste boek was het satirische *Get Rich Cheating*.